

Nadbiskup je u istrazi i ovdje javno izjavio, da priznaje narodne sudove, da ne prisvaja sebi nikakvu ekstrateritorijalnost, da priznaje ustav, u koliko se ne kosi s moralnim načelima Crkve, da priznaje uopće narodnu vlast i da želi sporazum Crkve s Državom. I sve je ovo jedan dokaz više, da on nije kadar počinjati zločine proti narodu i državi.

Uvaživši objektivno sve to, a napose dokazni materijal, od kojega sam ovdje naveo samo jedan dio, a ostali je dio suđu i onako poznat, savjest mi ne dopušta, da se složim s konačnim prijedlogom javnog tužioca. Novine su zadnjih dana priopćile i brojne brzojave, kojima se traži osuda nadbiskupa Stepinca. Javni tužilac pozvao se ovdje na te brzojave. A ja njima suprotstavljam ne možda samo suđu predanu izjavu 150 zagrebačkih svećenika, koji osporavaju optužbe protiv Nadbiskupa, nego i molitve hiljade i hiljade vjernika hrvatskog naroda, koji u crkvama i u svojim domovima već nekoliko dana neprekidno, pa i u ovom času, a u uvjerenju nevinosti svoga Nadbiskupa, mole od Boga njegovo oslobođenje kao najpravedniju presudu. I ja kao branitelj predlažem da Vrhovni narodni sud izvoli optuženog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca oslobođiti od optužbe.

Obrambeni govor dr. Natka Katičića u raspravi protiv nadbiskupa Stepinca, 8. listopada 1946.

625

IZVOR: CP, sv. LXVI., str. 991a.-997.; usp. Sudski stup NRH - 6/46., str. 991a.-997.

Obrambeni govor u raspravi protiv nadbiskupa dra Stepinca, 8. X. 1946.

Nakon govora branitelja dra I. Politea, koji se osvrnuo na politički dio optužbe i ujedno stavio konačni predlog obrane na izdanje odrješujuće osude, govorio je drugi branitelj Dr. N. Katičić kako slijedi (skraćeno, glavne misli prema bilješkama).

Ja govorim kao branitelj postavljen po službenoj dužnosti optuženome dru Alojziju Stepincu, nadbiskupu zagrebačkom. Ja ću govoriti o toč. 2. i 3. optužnice i na tu ću se temu ograničiti.

Imam dakle da se bavim nasiljima vršenim u vezi s t.zv. »prekrštavanjem« pravoslavaca.

Mi svi pamtimos strašne dogadjaje, koji su se dogodili, i potresna slika, koja se sada pred nama odvijala, obnovila je te uspomene. Ti su događaji najveća nesreća i za mrtve, koji su u njima izginuli, i za žive, medju kojima je ostala mržnja i zatrovanost. Ta su nasilja

zločin, koji je proširio razdor izmedju hrvatskog i srpskog naroda, a služio je u korist trećih, okupatorskih sila, koje su ga zdušno poticale razjarivale bez ikakove sentimentalnosti i za naše narode.

Kao branitelj ureda radi, i pošto moj branjenik nije iz nacionalnih razloga prihvatio obranu, pa nisam stoga mogao od njega ni primiti pomoći ni saradnje, dužan sam naročito ukazivati na one činjenice i iznositi one poglede i razloge, koji podupiru obranu, tim više, tim više što je već optužba nastojala iznijeti sve, što je tome protivno.

Postavlja se dakle pitanje: kako su se gornji dogadjaji reflektirali u radu nadbiskupa dra Stepinca, kakav je on stav zauzeo prema njima? Jer kada se diže optužba zbog kažnjivog djela, treba u prvom redu pitati, što je zapravo učinio onaj, kome se to djelo stavlja na teret, i što je bilo u njegovoj svijesti, što je obuhvaćala njegova namjera.

Da se na ovo odgovori, potrebno je promotriti ukratko historijat odnosnih dogadjaja u svezi s tzv. »prekrštavanjem«, a koji će u tu svrhu razdijeliti u 4 periode.

/1/Kada je osnovana NDH, nastao je odmah šestok teror. Izvršena su razna djela nasilja. Tome su se negdje priklonili i neki svećenici, koji su se međutim samim time potpuno izdvojili iz crkve i prekinuli s njom duhovnu, disciplinsku, pa često i faktičnu vezu. Nastao je onakav rascjep kao u svim redovima našega društva – znalo se, tko je na strani nasilja, a tko na protivnoj strani.

Strana nasilja iznijela je odmah pitanje t. zv. »prekrštavanja«, i od njezine je strane započet pritisak nad pravoslavcima u svrhu da bi prelazili na katoličku vjeru.

Ova akcija nije bila vjerska. Nikakovi vjerski razlozi nisu pokrenuli ta nasilja. To je nesporno, a vidi se najbolje po tome, što su isti ljudi, koji su najprije vršili nasilja u svrhu prevođenja pravoslavaca na katoličku vjeru, poslije toga mnoge prelaznike i dalje proganjali i što su zatim osnovali hrvatsku pravoslavnu crkvu. Dakle motivi za sve ovo bili su drugi a nikako ne vjerski.

/2/Kako je crkva reagirala na tu situaciju? Njoj svojstvenim sredstvima, prokušanom metodom osnovanom na prastarom iskustvu: time, da se povukla u kanonske propise i time stvari otezala, zavlačila, nastojala dobiti vremena. Od svibnja 1941. do 1942. zaredao je veliki broj okružnica, u kojima su razrađeni propisi o primanju prelaznika na katoličku vjeru. Tu su se morale predavati molbe, tražiti odobrenja viših duhovnih vlasti, bila je propisana obuka o vjerskim načelima, pa zatim bi tek dolazio čin prelaza. Od početka do kraja

ove procedure imalo je proteći što više vremena. Išlo se za tim, da se na takav način stvori mirnije stanje, da se nasilja, koja su vršena s druge strane otupe. Ja će vam navesti nekoliko primjera iz dokaznog materijala, koji pokazuje, da se baš tako postupalo.

Tu je izvještaj kratkog predstojnika u Požegi Velikoj župi Livac – Zapolje, u kome se oštroti napada svećenstvo, da ne vrši svoje dužnosti, da pokazuje kažnjivu nemarnost, da ne obilazi pravoslavce koji žele prelaziti, već naprotiv čeka »dok se Srbi ne slože i ne posalju kola«, da se izgovara zauzetošću poslom, a što je najljepše, da povratnicima govori, da se crkva nimalo ne veseli njihovom pristupanju. Povodom te pritužbe nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odgovara Velikoj župi i kaže, da je svećenstvo sigurno ispravno, da valjda u konkretnim slučajevima nije moglo uredovati, da nisu još postojale formalne pretpostavke, da će se uostalom stvari ispitati, pa ako bi se pokazalo da je svećenstvo krivo, da će biti pozvano na red. Ovo je tipičan i svim nama veoma dobro poznat način, kako su pojedinci i oblasti u ono vrijeme otezale rješavanje stvari i odupirale se pritisku, koji je na njih vršen.

Ima dalje veoma interesantan dokument, koji je doprinijela javna optužba. To je pismo ustaškog svećenika Kambera, pisano Paveliću god. 1941., u kome stiže, da je postupak prelaženja »zapetljan«, da traje predugo, da molbe leže po tri mjeseca u biskupskim uredima i slično, pa traži da se sve to izmijeni i ubrza.

Ista je stvar s pitanjem preuzimanja pravoslavnih crkava i njihove imovine. Tu se šalje upit na Vatikan, od kojega dolazi iz duljeg vremena odgovor s tumačenjem kanonskih propisa. Iza toga se upućuju župni uredi, da se pravoslavne crkve ne smiju preuzimati, osim ako je ukupnost ili velika većina vjernika prešla na katoličanstvo, a u gruntovnici da se uobće ne smiju vršiti nikakovi prenosi.

Ovakova taktika zavlačenja bila bi sigurno veoma dobra za normalnije prilike. Pretpostavljaljalo se, da će se ustaše zadovoljiti s time, da je postupak prelaženja makar samo i zametnut i pustiti narod u miru. Pri tome treba stvari gledati iz tadašnje perspektive. Već su se bila dogodila tu i tamo pojedima pa i strašna nasilja, ali se vjerovalo, da se to ne će ponavljati. Pa kad se negdje i ponovilo, nije se upravo ni moglo vjerovati, da bi se takovi dogadjaji prodljavali, mislilo se ipak da se duhovi moraju smirivati i da će se utjecajem vremena uvesti kakav takav red, zbog čega se upravo otezalo s postupcima oko prelaženja. Bilo je tu i drugih razloga. Tako su na pr. u počet-

ku bile osnovne neke ustaške oblasti, kao na pr. Ponova, koja je preuzeila poslove oko t. zv. »prekrštavanja« i sasvim samovoljno, bez ikakvog crkvenog ovlaštenja *jurisdikcije* na svoju ruku izasniljale neke svećenike i misionare. Insistiranjem na uredjenju postupka po strogim kanonskim propisima moglo se uspjeti ukloniti ovakove samovoljne postupke i po crkvi nezvane svećenike. Pa dok bi se sve to svršilo, mogao se očekivati i kakav preokret, mogle su nastupiti druge bolje prilike, a ako bi ipak došlo do prelaza, bili bi ti izvršeni na mirniji, ljudski način, koji bi ostavio što manje gorčine za onaj čas; »u kojem (prema riječima svj. kanonika dra Lončara) će se i onako svi ti pravoslavci vratiti u svoju pravoslavnu crkvu«.

E sad javna optužba tvrdi, da se ovo, što sam opisao, nije značilo to, već da je to čin, kojim je crkva »prihvatala« silu vršenu nad Srbima. Tvrđiti se može i ono što kaže optužba, kao i ono što kažem ja, ali prihvatići kao istinu može se od ovih tvrdnja samo ona, koja se osniva na dokazima i činjenicama. A to je moja tvrdnja, koju podupire slijedeće:

Prvo je podupire sve što je gore iznešeno o dilatornom radu crkve, a što dokazuje bjeleđano, da crkva nije postupala u svrhu iskoristišavanja Srbaca, već da je ona zavlačila i zatezala, kako bi se stvorila mirnija situacija.

Drugo, to potvrđuje sam zdrav razum. Jer zašto bi se uopće pretpostavilo, da netko nekim činom hoće postići nešto neispravno, kada taj isti čin upućuje na to, da se hoće nešto ispravno. Uz ono nešto nasilnika, koji su se odvojili od crkve, ima sva sila valjanih čestitih, razumnih svećenika, koji su cijelo vrijeme bili na svojim položajima i časno ih vršili, koji se i danas tamo nalaze i narod ih voli i ne dira u njih, što je najbolji dokaz da su ispravni. Tu treba uzeti u obzir, da je od cijelokupnoga klera zagrebačke nadbiskupije tek sasvim neznatan broj bio u ustaškim redovima, ili s njima simpatizirao. Treba ukazati na činjenicu, da je od preko 50 svjedoka ovdje preslušanih o nasiljima pri prekrštavanju, tek neznatan broj slučajeva otpao na područje zagrebačke nadbiskupije, a još manje na njoj podredjene svećenike. Pa zar se može pomisliti, da bi ti ljudi od jednom poludili i polakomili se za hiljadama konvertita, za koje su i onako znali, da njihovo prelaženje nema vjerske osnove i da će se povratiti u svoju vjeru, čim to bude moguće? Ovo bi bilo protivno zdravom razumu, pa se upravo zato mora uzeti i sasvim je naravno, da je ovaj postupak crkve išao za zavlačenjem prelaženja, a ne za iskoristišavanjem

nasilja u svrhu što bržeg prevedenja pravoslavaca. Treće dokazuje moju tvrdnju stvar samoga nadbiskupa, koji se bunio protiv nasilja, suzdržavao i mirio svoje svećenstvo, slao kanonika dra Lončara da protestira, i, kako smo čuli, ponovljeno izjavljivao da mu nije do prelaznika, osim ako prelaze po slobodnoj odluci.

Iz svih ovih razloga mora se smatrati, da je crkva tako reagirala i u takovu svrhu, kako sam to ja tvrdio i opisao.

/3/Medjutim se teror pojačava. Pokazuje se, da metode zavlačenja i formalizma ne dostaju. Glave padaju. Ljudi navaljuju na crkvu, plaču i zaklinju: otvarajte nam vrata! Stvarno je u zemlji zavladao kaos. Zagreb je izoliran, nad provincijom se razlilo more nereda, saobraćaj je s mnogim župama prekinut. Metode, kojima se crkva služila, sve manje odgovaraju. Krštenje se vrši i mora se vršiti u sve većim razmjerima, samo još to pomaže, vrata se moraju otvoriti. Da se crkva i formalno prilagodjivala i morala prilagoditi tome razviku, pokazuje se lijepo u okružnici od 2. III. 1942. o postupku kod prelaza, u kojoj s kaže, da glavni motiv prelaznika mora biti čisto uvjerenje o ispravnosti katoličke vjere, ali ako ima sporednih motiva, ukoliko nisu nečasni, da oni nisu smetnja prelazu. To znači ono otvaranje vrata, da se nevoljnici mogu skloniti.

/4/Cjelokupni pokret »prekrštavanja« ubrzo i prestaje. Već u godini 1942. Razlog je tome u političkom i moralnom neuspjehu onih, koji su vršili nasilja, kao i u većem zamahu narodno-oslobodilačke borbe. Doskora je sve to još samo epizoda, o kojoj ima suditi historija.

Kakav je dakle stav zauzeo nadbiskup dr. Stepinac prema dogajnjima, koje smo sad govorili?

/ad 1/Kao i cijela crkva, on je stavljen pred gotov čin. Dogadjaji, nasilja, pokret za »prekrštavanje« sručuju se kao lavina. Ljudi stalno navaljuju, da ih se primi u katoličku crkvu.

Nije u izgledu temeljna promjena u dogledno vrijeme, a on kao i drugi vjeruje i mora vjerovati, da se užasni prizori ne će ponavljati, da će se moći efektivno smirivati i pomoći.

/ad 2 i 3/Kada i ne bismo poznavali izravno mišljenje nadbiskupa, morali bismo iz svih dogadjaja zaključiti, da su njegove namjere iste kao i one prije izložene crkve uopće: pomoći, zavlačiti, a nikako ne iskoristiti. Nigdje nikakvu silu nije vršio ni on ni itko s njegovom privolom. Uredjivanjem, organiziranjem, postupka prelaženja ima se naći neko mirno rješenje. U ovo vrijeme pada i biskupska

konferencija, u jesen 1941., i osnivanje odbora trojice u stvarima prelaza, kojega je predsjedništvo preuzeo nadbiskup.

Ja sam se vrlo trudio i proučio cijeli dokazni materijal, al nisam mogao pronaći nikakovog traga dokaza, da je ovaj odbor išta radio. Taj odbor nije uopće radio. Vi ćete, narodni suci, morati posvetiti veliku pozornost toj činjenici, jer ako onaj odbor nije ništa radio, onda se ne može tvrditi, kako to čini optužba, da je nadbiskup s predsjedništvom u tom odboru postao osnovni krivac za sva djela nasilnog prekrštavanja. Nadbiskup je svakako s ulaskom u taj odbor preuzeo izvjesnu odgovornost, ali s obzirom na nerad, ta stvarno nije ni u čemu veća nego što ju je imao već prije: jer uvijek je uz odgovornost, koju snosi pojedini svećenik za svoja djela postojala i odgovornost nadzora nadležnog biskupa. Za to treba ovu stvar napose duboko ispitati – Vaša je ocjena, Vi prosudite, a ja sam uvjeren, da ne ćete kao ni ja pronaći da bi odbor trojice bio išta relativno radio.

Ali ako taj odbor nije radio i ako se ne može tvrditi s optužbom, da je on osnov rada na »prekrštavanju Srba« – onda se mora naprotiv zaključiti, da je sav postupak nadbiskupa u vezi osnivanja tog odbora i uopće sav njegov rad imao isti značaj, kao prije opisani opći postupak crkve: dilatornost, zavlačenje, pomaganje, a nikakvo iskorištavanje nasilja, koja su vršena nad Srbima.

/ad 3 i 4/Uporedo sa sve većim teretom i progonima radja se sve veća potreba pomoći. Ne radi se više o primjeni kanonskih propisa, potrebno je spašavati glave, pomoći postaje dužnost. Tu pomoći vrši nadbiskup, kolikogod mu je moguće, jednako prema prelaznicima i neprelaznicima.

I ja tvrdim, da akcija za nasilno »prekrštavanje« Srba nije nikakav čin spašavanja Srbija, već upravljen protiv njih, njima neprijateljski, kako slijedi iz uvodno rečenoga. Ali reakcija nadbiskupa na ovo znači pomaganje, spašavanje, pa makar se spašenik tek toliko dugo održao na životu i slobodi, koliko mu je trebalo da prikupi svoje stvari i da se priključi nar. oslobodilačkoj vojsci. A udio, koji je u tom spašavanju imao bilo koji katolički svećenik ili sam nadbiskup dr Stepinac, ili uopće organizacija crkve pod njegovim vodstvom, ima se njemu priznati i u dobro staviti, jer je tako pravo.

Ja sam se u toku rasprave veoma zanimalo i trudio da doznam približno broj tih Srbija, koji su prijelazom na katoličku vjeru sačuvali svoje živote i egzistencije, barem privremeno, a mnogi i sasvim.

• ALOJZIJE STEPINAC

Nisam mogao toga broja saznati. A htio bih ga znati, jer bih kao Hrvat – kada se već moram stidjeti zbog djela, koja su počinili neki moji sunarodnjaci – htio bih se ponostiti s djelom pomoći, koje je jedan sin mojega naroda u najtežim časovima obilno ukazivao proganjima i postradalima.

Pri tome moram napose upozoriti na jedno. U strašnim vremenima nastupaju strašni sukobi vrijednosti, gotovo nerješivi. Možda nije na meni, da ja ovdje uopće o tome govorim, što se sukobljava u jednom službeniku crkve. Pa ipak se i ti sukobi moraju rješavati, mora se stvoriti odluka, što je vrijednije, da li kanonski propisi ili život ljudi. I najmanji čovjek dolazi u priliku, da takove sukobe rješava. Ja sam poznavao nekog franjevca u Bosni, koji je u najstrašnijim prilikama, kada je trebao da prima prelaznike, ovako izvršio taj čin. On bi govorio: »Ja te krstim, a ti ćeš dalje vjerovati, kao i do sada. A kada dodje vrijeme, ti ćeš slobodno odlučiti«. Mislim da je ovaj fratar dobro riješio sukob u svojoj savjesti i da si nema što predbacivati.

Kada dakle nakon toga promotrimo, što je bilo u svijesti i namjeri nadbiskupa dra Stepinca, u stvari »prekrštavanja«, moramo reći:

On je bio svjestan, ako se vrši na prelaznike sila, da ona nije od crkve, od njega bilo kako podupirana ili odobrana.

On je bio svjestan, da prima pravoslavce u katoličku vjeru, u svrhu da im pomogne, da im često spasi egzistenciju, pa i goli život.

On je imao namjeru, da takav rezultat proizvede, i pun razloga, da očekuje takav rezultat, pa ako je više puta nastupilo nešto drugo uslijed terorističkih nedjela, ipak je to bilo u njegovoј intenciji, bila je to svrha njegovog djelovanja.

Evo ovo je bilo u toj svijesti, pa kad je budete ocjenjivali, bit će Vam jasan konflikt vrijednosti, koji je on imao rješavati. U vremenima, koja smo proživjeli, bilo je često nemoguće ne odabirati manje zlo, da bi se postiglo veće dobro. Treba ovo vagnuti, pa će se pokazati, da je nadbiskup odabrao put, koji je po ljudskom prosudjivanju morao biti i bio najbolji.

Što se pak tiče vojnog vikarijata (točka 3 optužnice), skrećem Vašu pažnju na to i molim da konstatirate, da je nadbiskup primio imenovanje za vojnog vikara tek mjesec dana nakon toga, što je već ustaška vlada bila postavila vikarima Vučetiću i Cecelju. Bilo je posve isključeno, da bi ih on mogao ukloniti. Kako sam mogao ustanoviti iz dokaznog materijala, on kao vojni vikar nije imao

nikakove stvarne inegerencije, osim što je predavao na suspenziju svećenike, za koje bi on doznao, da su se nedolično vladali. Sav efektivni upliv imalo je ministarstvo i drugi krugovi. Kaos, koji sam prije opisivao, vladao je prvenstveno baš u tom ministarstvu, tako da ja uopće nisam mogao ustanoviti, i na to skrećem Vašu pozornost, da nije nikako utvrđeno koje su osobe bile valjano imenovani vojni svećenici, a napose da li su tu uopće bili oni koji se navode pod ovom točkom optužnice. – Ali svakako, ne zaboravite to, on je bio u pravom smislu dobar vikar, dobar pastir, koji se zauzimao za bezbrojne vojниke i oficire, proganjene i zatvorene, i spašavao ih čak i od smrtnih osuda, pa je sigurno tu svoju dužnost potpuno izvršio.

Ja uopće ovdje nerado govorim i ne ču govoriti, koliko je dobrih djela učinio nadbiskup dr. Stepinac i kolikima je bezbrojnim ljudima pomogao, podupirao ih i pružio im spašenje, uvjeren, sam da on sam ne bi htio o tome govoriti, jer je to činio radi tih ljudi i po osjećaju dužnosti, a ne da se time hvalio i da to on sam sebi u korist pripisuje.

Ja Vas molim, da imate u vidu sve ove činjenice i zaključke, kada budete stvarali ocjenu i na temelju svega iznesenog materijala donešete pravednu osudu.

Izjava vlč. Ivana Kokota o djelovanju nadbiskupa Stepinca za vrijeme 2. svjetskog rata, prosljeđena Nadbiskupovu branitelju na sudu, 1946.

IZVOR: CP, sv. CX., str. 3723.

IZJAVA

svećenika Ivana Kokota dostavljena dru Ivi Politeu prigodom suđenja hrv. metropoliti preuzv. g. dru A. Stepincu.

U vezi s onom točkom optužnice, koja okrivljuje preuzv. g. nadbiskupa za intimnu suradnju s ustaškim vlastima, izjavljujem slijedeće:

Moje duboko osvjedočenje da preuzv. g. metropolita, ne samo nije bio suradnik, kamoli intimni, nego je bio otvoreni protivnik i sudac ustaškog režima. On je po mojem mišljenju savršeno realizirao teško i komplikirano evandeosko načelo »caru carevo - Bogu Božje«.

Da je on prema ustaškom režimu zauzeo pravi stav jednoga nadbiskupa, a ne kolaboratora, a ako kolaboratora onda ustaških protivnika, mogu među ostalim potvrditi slijedeće činjenice:

Juraj BATELJA

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC – Svjedok Evanđelja ljubavi
Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon
Drugoga svjetskoga rata

ISBN 978-953-7441-11-1

Knjiga 3, Dokumenti II, br. 400.–691. (1944.–1998.); dalje: BAS. Knj. 3

Pozdravno slovo:

Josip kard. BOZANIĆ, nadbiskup zagrebački

Recenzenti:

Dr. sc. Josip ČORIĆ
Dr. sc. Josip JURČEVIĆ

Izdavač:

Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb

Za izdavača:

dr. sc. Juraj BATELJA

© 2009. Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca
Kaptol 18, 10000 Zagreb

Fotografije:

Arhiv Postulature za proglašenje svetim bl. Alojzija Stepinca

Lektura:

Marina ČUBRIĆ, prof.
akademik Ante STAMAC

Tisk i uvez:

Denona, Zagreb

ISBN 978-953-7441-14-2

CIP zapisan dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 725673.

Juraj BATELJA

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC – svjedok Evanđelja ljubavi

Životopis, dokumenti i svjedočanstva
– prije, za vrijeme i nakon
Drugoga svjetskoga rata

Knjiga 3
Dokumenti II, br. 400.–691.
(1944.–1998.)

Zagreb, 2010.